

KO'P TILLILIK VA UNING JAMIYATDAGI O'RNI

Umarova Samira

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

umarovasamira984@gmail.com

Annotatsiya. Ko'p tillilik — biror shaxs yoki jamiyatning ikki va undan ortiq tilda muloqot qila olish qobiliyati — zamonaviy dunyoning eng muhim xususiyatlaridan biridir. Ushbu maqolada ko'p tillilik tilshunoslik, kognitiv, ijtimoiy-madaniy va siyosiy nuqtai nazardan tahlil qilinib, uning tarixiy ildizlari va zamonaviy jamiyatga ta'siri o'rganiladi. Tilshunoslik, kognitiv fan va sotsiolingvistika sohasidagi tadqiqotlarga tayanib, ko'p tilli shaxslardagi kognitiv afzalliklar — xususan, ijroi funktsiyaning kuchayishi va demensiya rivojlanishining kechikishi — ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, ko'p tillilik va uning madaniy almashuv, ijtimoiy hamjihatlik hamda milliy o'zlikni shakllantirishdagi roli muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: ko'p tillilik, ikki tillilik, kognitiv afzalliklar, til siyosati, madaniy o'zlik, ijtimoiy hamjihatlik, tillarni saqlash.

Аннотация. Многоязычие — способность человека или общества общаться на двух и более языках — является одной из ключевых характеристик современного мира. В данной статье многоязычие рассматривается с лингвистической, когнитивной, социокультурной и политической точек зрения: исследуются его исторические корни и влияние на современное общество. Опираясь на работы в области лингвистики, когнитивной науки и социолингвистики, авторы анализируют когнитивные преимущества многоязычных людей — в частности, улучшение исполнительных функций и замедление развития деменции. Отдельное внимание уделяется роли многоязычия в культурном обмене, социальной сплочённости и формировании национальной идентичности.

Ключевые слова: многоязычие, двуязычие, когнитивные преимущества, языковая политика, культурная идентичность, социальная сплочённость, сохранение языков.

Abstract. Multilingualism – the ability to communicate using two or more languages by an individual or community – is one of the major attributes of the modern world. This paper analyzes multilingualism from linguistic, cognitive, sociocultural, and political angles in order to discover the history and profound influence of multilingualism in modern society. Based on the evidence from the fields of linguistics, cognitive science, and sociolinguistics, the paper focuses on the cognitive benefits of multilingual individuals, such as enhanced executive function and delayed dementia development. Furthermore, multilingualism and the role it plays in cultural exchange, social solidarity, and national identity formation are discussed.

Keywords: multilingualism, bilingualism, cognitive advantages, language regulation, cultural identity, social solidarity, language preservation.

Kirish. Ushbu maqola ko'p tillilikni kognitiv, ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy va siyosiy jihatlardan keng qamrovli tarzda tahlil qilishni maqsad qilgan. Mavjud tadqiqotlar va nazariy modellarni umumlashtirish orqali shuni ko'rsatish mumkinki, ko'p tillilik faqat til hodisasi emas — u o'zlik, tashkilotlar va xalqaro munosabatlarga ta'sir

etuvchi murakkab ijtimoiy kuchdir. Maqolaning tuzilishi quyidagicha: 2-bo'limda ko'p tillilikni kognitiv ta'siri, 3-bo'limda ijtimoiy-madaniy ahamiyati, 4-bo'limda iqtisodiy jihatlari, 5-bo'limda til siyosati va ta'lim masalalari ko'rib chiqiladi hamda 6-bo'limda xulosalar keltiriladi.

Asosiy qism. Ko'p tillilikni kognitiv o'lchami. Ko'p tillilikni yaxshi o'rganilgan tomonlaridan biri uning kognitiv rivojlanish va ish faoliyatiga ta'siridir. XX asrning boshlarida bir necha tilni o'rganish bolalarda chalg'itish yoki ruhiy zo'riqishga olib kelishi mumkin deb hisoblangan, ammo bugungi neyroilm tadqiqotlari bu qarashni to'liq inkor etib, ko'p tillilikni sezilarli kognitiv foyda manbai ekanligini isbotladi.

Ko'p tillilikni umr bo'yi saqlashni eng ta'sirchan kognitiv natijalaridan biri — demensiya va Altsgeymer kasalligining kechikib boshlanishidir. Neurology jurnalida e'lon qilingan uzoq muddatli tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ko'p tilli shaxslarda demensiya belgilari bir tilli tengdoshlariga nisbatan o'rtacha 4,5 yil kechroq paydo bo'ladi — ta'lim, kasb va ko'chib kelish holati kabi omillar hisobga olingan holda ham bu natija o'zgarmadi. Olimlar bu himoya effektini "kognitiv zaxira" tushunchasi bilan izohlaydilar.

Ko'p tillilikni ijtimoiy-madaniy roli. Til madaniyat bilan chambarchas bog'liq, shuning uchun ko'p tilli bo'lish faqat yaxshi muloqot qilishni anglatmaydi — bu turli madaniy olamlar eshigini ochadigan kalitdir. Begona tilda gaplashish orqali odamlar tarjima vositasida to'liq his etib bo'lmaydigan adabiyot, musiqa, folklor va falsafiy an'analarga munosabat o'rnata oladilar. Bu madaniyatlararo tushunishni boshqa hech narsa bilan qolib bo'lmaydi. Biroq ko'p tilli bo'lish jamiyatda ba'zan muammolarga ham olib kelishi mumkin. Sotsiologvist Joshua Fishman juda inçe ta'rifladi: til almashinuvi — jamiyatlarning o'z ona tillarini ijtimoiy jihatdan nufuzliroq tillarga almashtirish jarayoni — bu katta madaniy yo'qotish bo'lib, xavf ostidagi tillarda saqlanib qolgan bilim boyligi va ifoda imkoniyatlarini yo'q qilib yuboradi.

Ko'p tillilikni iqtisodiy jihatlari. Bugungi global iqtisodiyotda til ko'nikmalari insoniy kapitalning muhim tarkibiy qismiga aylangan. Xalqaro bozorlarda faoliyat yuritayotgan tashkilotlar turli til va madaniy muhitlarda mijozlar, hamkorlar va tartibga soluvchilar bilan muloqot qila oladigan xodimlarga muhtoj. Tadqiqotlar muntazam ravishda shuni ko'rsatmoqdaki, ko'p tilli xodimlar bir tilli hamkasblariga nisbatan yuqoriroq maosh oladilar va martaba o'sishida ko'proq imkoniyatlarga ega bo'ladilar.

Ko'p tilli jamiyatlar xalqaro savdo va investitsiyalarni jalb qilishda ham jiddiy ustunliklarga ega. Turizm va mehmondo'stlik sohalari — ko'p til bilish eng zarur bo'lgan eng aniq sohalari. Mehmonlarning ona tilida muloqot qiladigan joylar nafaqat ularni xursand qiladi, balki brendga sadoqat va qayta tashrif xohishini ham uyg'otadi.

Til siyosati va ko'p tilli ta'lim. Ko'p tilli jamoalarni boshqarishning eng murakkab va ko'p muhokama qilinadigan jihati — til xilma-xilligini institutsional darajada siyosat orqali tartibga solishdir. Til siyosati ma'muriy hujjatlar bo'lishdan tashqari, o'z mohiyatiga ko'ra siyosiy hujjatlar hamdir: ular hokimiyat munosabatlarini, madaniy qadriyatlarni va milliy o'zlik tushunchalarini ochiq yoki yashirin tarzda aks ettiradi va mustahkamlaydi.

Xulosa. Ko'p tillilik kognitiv rivojlanish, madaniyat, raqobatbardoshlik va ijtimoiy hamjihatlikka katta ta'sir ko'rsatuvchi murakkab hodisa ekanligi isbotlandi. Ko'p tillilikni oddiy muloqot vositasidan tashqari ham shaxslar va jamiyatlarga ijobiy hissa qo'shishi aniq ko'rsatilgan. Biroq ko'p tillilikni yo'li to'siqsiz emas. Til qatlamlashuvi, ozchilik tillarining yo'q bo'lib ketishi va mustahkam ko'p tilli ta'lim tizimini shakllantirish muammolari doimiy siyosiy e'tibor va moliyaviy investitsiyalarni talab qiladi. Insoniyat hozir muhim bir yo'l kesishmasida turibdi: iqtisodiy va madaniy bir xillashuv kuchlariga yo'l qo'yib, dunyo bo'ylab til xilma-xilligini yanada kamaytirish, yoki ko'p tillilikni umumiy merosimizning muhim qismi sifatida faol himoya qilish va rivojlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bialystok, E. (2011). Coordination of executive functions in children who are monolingual, early-sequential bilinguals, or simultaneous bilinguals. *Brain and Language*, 119(3), 197–202.
2. Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire*. Multilingual Matters.
3. European Commission. (2011). *ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise*. European Commission Publications Office.
4. Fishman, J. A. (1991). *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Multilingual Matters.
5. Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Harvard University Press.
6. Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford University Press.
7. UNESCO. (2003). *Language Vitality and Endangerment*. UNESCO Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages.